

Ocjene knjiga – Book reviews - Buchrezensionen

Dubravko Kučanda
Sveučilište u Osijeku
Pedagoški fakultet

Baron, Irène, Michael Herslund, Finn Sørensen, eds. (2001). *Dimensions of Possession*. Amsterdam: John Benjamins. Typological Studies in Language 47. ISBN 90 272 2951 1. vi + 335 str. € 95.00.

Prikaz gornje knjige počet ćemo jednom metajezičnom napomenom. U hrvatskoj se lingvističkoj literaturi za engleski termin *possession* često rabi izraz posjedovanje i taj ćemo izraz zadržati i u ovome prikazu. Međutim, za termine *possessor* i *possesum* rabit ćemo internacionalizme *posesor* i *posesum* kao predteorijske termine, jer termine posjednik i posjedovano, koje rabi B. Kuna u svom magistarskom radu *Izricanje posvojnosti genitivom u hrvatskom književnom jeziku* (Zagreb 1999.), smatramo previše sugestivnima i neprikladnima za odnose dio – cjelina (*curi mi nos*), rodbinske odnose (*rodio mu se sin*) ili apstraktno 'posjedovanje' (*I have a cold*). Termini *posesor* i *posesum* jednostavno će se odnositi na binarnu relaciju u kojoj *posesor* ne postoji bez *posesuma*, i obratno, *posesuma* nema bez *posesora* bez obzira na to da li se radi o predikacijskom (*Marko ima sina*), atributnom (*Markov sin*) ili ekster-nom odnosu (*Marku se rodio sin*).

Pored vrlo dobrog uvoda (*Introduction: Dimensions of possession*), koji su napisali Michael Herslund i Irène Baron, knjiga sarži šesnaest priloga o različitim aspektima posesivnosti: 1. Hansjakob Seiler: *The operational basis of possession: A dimensional approach revisited* (27-40); 2. Ole Togeby: *The concept of possession in Danish grammar* (41-55); 3. Finn Sørensen: *Possession spaces in Danish* (57-65); 4. William McGregor: *The verb HAVE in Nynulnulan languages* (67-84); 5. Irène Baron i Michael Herslund: *Semantics of the ver HAVE* (85-98); 6. Per-Durst Andersen: *Possesum-oriented and possessor-oriented constructions in Russian* (98-113); 7. Lars Heltoft: *Datives and comitatives as neighbouring spouses: The case of indirect objects and comitatives in Danish* (115-146); 8. Inge Bartning: *Towards a typology of French NP de NP structures or how much possession is there in complex noun phrases with de in French?* (147-167); 9. Henrik Høeg Müller: *Spanish N de N structures from a cognitive perspective* (169-186); 10. Martin Riegel: *The grammatical category 'Possession' and the part-whole relation in French* (187-200); 11. Östen Dahl i Maria Koptjevskaja-Tamm: *Kinship in grammar* (201-225); 12. Anne-Marie Spanghoe: *(In)alienability and (in)determination*

in Portugese (227-242); 13. Kari Fraurud: *Possessives with extensive use: A source of definite articles?* (243-267); 14. A. Machtelt Bolkestein: *Possessors and experiences in Classical Latin* (269-283); 15. Marianne Mithun: *The difference a category makes in the expression of possession and inalienability* (285-310); 16. Bernd Heine: *Ways of explaining possession* (311-328).

Prilozi se mogu ugrubo podijeliti na dva tipa članaka: one koji se odnose na posesivnost kao kognitivnu kategoriju i one u kojima se raspravlja o izricanju posesivnosti u pojedinim jezicima. Karakter cijele knjige najbolje ilustriraju prve dvije rečenice uvodne riječi urednika: "Possession is a very elusive notion. It is a complex and vague notion which in order to be expressed has to draw on different linguistic structures" (str. 1).

U ovom prikazu nećemo se posebno zadržavati na pojedinačnim člancima već ćemo samo prokomentirati neke priloge, koji po našem mišljenju zaslužuju posebnu pažnju. Kao što je već spomenuto, jedan se dio priloga u knjizi odnosi na izricanje (kodiranje) posesivnosti u različitim jezicima, i opći je zaključak da ni jedan od analiziranih jezika nema posebnu konstrukciju koja bi služila isključivo za izricanje posesivnosti, a isto tako konstrukcije koje se koriste za izricanje posesivnosti imaju i druge uporabe i značenja. Tako, na primjer, u španjolskome konstrukcija *N de N* ima dvanaest različitih značenja ili uporaba, od kojih se samo neke mogu svrstati u posesivne konstrukcije (npr. one koje označavaju rodbinske odnose *El padre de Juan* 'Juanov otac' ili odnos između cjeline i dijela *Las ramas del árbol* 'grane drveta'), ali ne i one koje označavaju uzrok (*El ruido del coche* 'buka automobila') ili proizvođača (*Los televisores de Philips* 'Philipsovi televizori') (vidi Müllerov prilog, te prilog I. Bartning, koja opisuje sličnu višeznačnost konstrukcije *NP de NP* u francuskome).

U zanimljiviju i relevantniju skupinu članaka mogu se ubrojiti, pored jako dobrog i instruktivnog uvoda, članci u kojima se pojmu posesivnosti prilazi iz teorijskog aspekta uz nužnu ilustraciju primjerima iz indoeuropskih i tzv. egzotičnih jezika.

Posesivnost je, kao i većina drugih metajezčnih pojmova, intuitivno prilično jasan pojam i svaki će ga obrazovani laik lako povezati s glagolima *imati*, *posjedovati*, *pripadati*. No iako između rečenica *Ivan ima/posjeduje kuću* i *Kuća pripada Ivanu* možda nema bitne razlike na planu izvanjezične stvarnosti ili na planu logičke analize istinosne vrijednosti sudova, razlike na planu lingvističkog kodiranja itekako su očite. Uz glagol *imati* i njegove ekvivalente u drugim jezicima (npr. *have*, *haben*) posesor je kodiran kao subjekt/tema, dok je uz *pripadati* (*belong*, *gehören*) posesum subjekt/tema. Razlike su vidljive i na semantičkom planu. Od sedam vrsti posjedovanja koje razlikuje Heine (fizičko posjedovanje, privremeno posjedovanje, trajno posjedovanje,

neotuđivo posjedovanje, apstraktno posjedovanje, neživo neotuđivo posjedovanje, neživo otuđivo posjedovanje) pripadnost ima semantička obilježja TRAJNOST i NEOTUĐIVOST. Osim toga, u jezicima koji koriste članove za obilježavanje određenosti/neodređenosti, posesum je neodređen u rečenicama s glagolom *imati* (*I have a dog*), dok je u konstrukcijama s glagolom *pripadati* određen (*The dog belongs to me*).

Međutim, kada treba dati lingvistički plauzibilnu karakterizaciju posesivnosti, semasiološki i onomasiološki pristup čine se podjednako bezizglednima. Semasiološki je pristup jednostavno nemoguć zato što nije poznat jezik (a procjenjuje se da ih ima između 4000 i 6000) u kome bi postojala morfosintaktička konstrukcija koja bi služila isključivo za kodiranje posesivnosti. Kao što se vidi iz nekoliko priloga, čak se ni genitiv ne može proglasiti posesivnom konstrukcijom, jer osim posesivnosti izriče i niz drugih značenja, a ni predikatne konstrukcije s glagolom *imati*, odnosno njegovim ekvivalentima u drugim jezicima, nemaju isključivo posesivno značenje.

Budući da je posesivnost kognitivna, a ne jezična kategorija, razumljivo je što se problemu posesivnosti najčešće pristupa sa onomasiološkoga staništa, no kao što je već rečeno, jezične strukture koje služe za izricanje posesivnosti istovremeno imaju i druga značenja. Prema Seileru (*Possession as an operational dimension of language*. 1993. Tübingen: Gunter Narr, str.4) posvojnost se može okarakterizirati na sljedeći način:

“Semantically, the domain of POSSESSION can be defined as bio-cultural. It is the relationship between a human being and his kinsmen, his body parts, his material belongings, his cultural and intellectual products. In a more extended view, it is the relationship between parts and wholes of an organism.”

Rezultat ovako shvaćene posesivnosti je sedam gore spomenutih tipova posesivnosti koje razlikuje Heine, od kojih su neki očito bliži prototipičnoj posesivnosti od nekih drugih (npr. neotuđivo posjedovanje bliže je prototipu od otuđivog ili apstraktnog posjedovanja).

Na morfosintaktičkom planu posesivnost se izriče kao predikatna posesivnost, atributna posesivnost i eksterna posesivnost (tzv. posesivni dativ). Tipičan primjer predikatne posesivnosti su rečenice s ekvivalentima glagola *have*, no i unutar te kategorije, kao i unutar druge dvije kategorije, postoji cijela skala ‘posesivnosti’ – od *Mary has a daughter* preko *Mary has a pen* do *Mary has a cold*.

U nastavku ovog prikaza ukratko ćemo se osvrnuti na četiri priloga koji po našem mišljenju zaslužuju posebnu pozornost (uz već spomenuti, izrazito lokalistički orijentirani uvod Michaela Herslunda i Irène Baron).

Od općeg karaktera knjige odstupa Heltoftov prilog o indiretnom objektu i komitivu u danskom. U današnje vrijeme, kad se većina lingvista, bez obzira na teorijsko opredjeljenje, slaže da gramatičke relacije (subjekt, direktni i indirektni objekt) treba nezavisno opisati na planu morfosintakse, semantike i pragmatike vraćanje na Hjelmsjevljevu distinkciju između plana izraza i plana sadržaja u najmanju je ruku čudno i takav se prilog teško uklapa u ostale priloge u knjizi. Prema Heltoftu, semantičke su uloge specifične za svaki pojedini jezik. U rečenici *Ole spiller fodbal met Peter* 'Ole igra nogomet s Peterom', Peter je ko-subjekt, a u pasivnoj rečenici nominalni izraz kodiran kao subjekt predstavlja subjekt na planu izraza, a subjekt na planu sadržaja je tradicionalni logički subjekt koji odgovara semantičkom agensu. Tvrdnja da je subjekt u jeziku s fiksnim redom riječi kao što je danski semantički neproziran nikako ne opravdava pridruživanje sintaktičke funkcije subjekt argumentima predikata sa sintaktičkim funkcijama direktni ili indirektni objekt, odnosno iščitavanje sintaktičke funkcije argumenata predikata iz semantičke valencije glagola. U slučaju posesivnih konstrukcija to znači da "the IO is an object that is at the same time qualified as the content subject of *få 'get'*" (str. 121). To znači da rečenica s uopćenim subjektom *De tildete kongen en ubetydelig rolle* 'Oni su kralju dodijelili beznačajnu ulogu' na planu sadržaja ima isti subjekt kao *Kongen fik en ubetydelig rolle* 'Kralj je imao beznačajnu ulogu', tj., imenica *kongen* je subjekt u obje rečenice, odnosno indirektni objekt kome se tradicionalno pripisuju semantičke uloge recipijent i beneficijar zapravo je semantički subjekt jer se takve rečenice mogu parafrazirati prema obrascu X ima Y, pri čemu je X indirektni objekt na planu izraza, a subjekt na planu sadržaja. Pored ovog u najmanju ruku začuđujućeg opisa gramatičkih relacija, Heltoft (str. 126) uvodi i pojam ko-subjekta (CS) da bi objasnio semantiku rečenica poput *A diskutira s B → A i B diskutiraju* "

As an expression unit, a CS is an adverbial phrase morphologically marked by the preposition *med*. As a content unit, it is an argument, a Comitative, which is never manifested itself by an expression subject, although prototypically, it shows the same content restrictions as the expression subject of the relevant clause.

Kao i u uvodu u knjigu, I. Baron i M. Herslund polaze od lokalističkog tumačenja nastanka konstrukcija s glagolom *imati* (u daljnjem tekstu *have* konstrukcije). Prema tome shvaćanju *have* konstrukcije nastale su iz egzistencijalnih konstrukcija postupnom promjenom kodiranja posesora i posesuma: egzistencijalna konstrukcija (*La maison est/existe*) → lokativna konstrukcija (*La maison est à Charles*) → posesivna konstrukcija (*Charles a une maison*). Prema mišljenju autora temeljno značenje *have* konstrukcija je lokalna relacija. Iako *have* konstrukcije, odnosno njihovi ekvivalenti u drugim jezicima imaju oblik kodiranja tipičan za tranzitivne rečenice, tj., subjekt-glagol-objekt, one su statične, a ne dinamične kao tipične tranzitivne konstrukcije. Prema mišljenju autora jedna od temeljnih karakteristika *have* kon-

strukcija je uključenost objekta u denotaciju subjekta, pri čemu se može raditi o odnosu dio-cjelina, o subjektovom posjedovanju objekta, ili o tome da objekt ima neka semantička obilježja po kojima je uključen u subjekt. Pri tome valja naglasiti da se u *have* konstrukcijama radi o posesivnosti samo kada su imenice relacijskog karaktera. Npr. u rečenici *Julie har et barn på skødet* 'Julie ima dijete u krilu' imenica *dijete* iako je objekt nije posesum i nije uključena u denotaciju subjekta kad *dijete* znači bilo koje dijete, nego je posesum lokativni izraz *u krilu*. Zbog tih razloga Baron i Herslund rečenice kao što je *On ima jedan prijedlog* opisuju kao intransitivne, a ne kao posesivne jer posesum nije dio denotacije posesora.

Östen Dahl i Maria Kopjevskaja-Tamm uspoređuju termine koji se odnose na rodbinske odnose s ponašanjem vlastitih imenica. Dahl i Kopjevskaja-Tamm pokazuju da unatoč tome što se imenice koje označavaju rodbinske odnose često svrstavaju zajedno s imenicama koje označavaju dijelove tijela u imenice koje označavaju neotuđivu svojinu, te imenice imaju više zajedničkih svojstava s ličnim imenicama. Na primjer, u mnogim jezicima lične imenice i imenice koje označavaju rodbinske odnose imaju sljedeće zajedničke karakteristike: određenost (to jest, uporaba imenica bez determinatora), posebni afiksi koji se dodaju samo ličnim imenicama i imenicama koje označavaju rodbinske odnose, nemogućnost tvorbe plurala pomoću tvorbenih pluralnih sufiksa, tzv. grupni plural (npr. *Majka/Suna i oni s njom pošli su u grad*), odsutnost determinatora ispred imenice (*mon pare* nasuprot *a meva casa*), postojanje takozvanih rodbinskih glagola u nekim australskim i američkim jezicima. Naime, imenice koje označavaju rodbinske odnose po svojoj su prirodi relacijske, jer označavaju odnos između dva bića, a ne posesivnost u užem smislu. Relacije su, s druge strane, tipične za odnos između predikatora (glagola) i njegovih argumenata, te stoga ne čudi da neki jezici taj odnos kodiraju na isti način kao i tipične tranzitivne konstrukcije. S druge strane, u slučajju rodbinskih odnosa ipak se radi o statičnom a ne dinamičnom odnosu, što se jasno odražava u činjenici da se za izricanje tog odnosa češće koriste imenske fraze (s atributom u prepoziciji ili postpoziciji). No, ni među imenicama koje označavaju rodbinske odnose sve se imenice ne ponašaju jednako nego se među njima može izdvojiti takozvani roditeljski prototip, tj. imenice koje označavaju prvu uzlaznu generaciju (otac/tata; majka/mama) imaju više zajedničkih svojstava s ličnim imenicama nego imenice koje se odnose na istu generaciju (brat, sestra) ili na bliske rođake (bratić, sestrična, stric, ujak).

U posljednjem prilogu u knjizi Bernd Heine, čija je knjiga *Possession: Cognitive sources, forces, and grammaticalization* (1997., Cambridge University Press) učinila znatan utjecaj na sve priloge u ovoj knjizi, sažima problem posesivnosti na sljedeći način: (i) posesivnost je prilično stabilan koncept koji se javlja u svim kulturama i svim jezicima; (ii) ne postoji univerzalna jezična struktura koja bi bila zajednička svim posesivnim konstrukcijama; (iii) kon-

---

strukcije koje služe za izricanje posesivnosti služe i za izricanje drugih koncepta; (iv) koncept posesivnosti izriče se jezičnim jedinicama kojima izricanje posesivnosti nije primarna funkcija; (v) činjenica da između jezičnih jedinica koje služe za izricanje posesivnosti i samog koncepta posesivnosti ne postoji odnos jedan-prema-jedan nije iznenađujuća, ali zahtijeva objašnjenje. Od dva temeljna načina izricanja posesivnosti (predikatnoga i atributnoga) Heine za predikatni način izricanja posesivnosti objašnjenje nalazi u kognitivnim shemama kao što su radnja, lokacija, egzistencijalne konstrukcije, komitativne konstrukcije, itd. Razlog za izvođenje posesivnih konstrukcija iz drugih, temeljnijih kognitivnih shema Heine vidi u apstraktnosti pojma posesivnost (ukradenu jabuku teško je razlikovati od neukradene), jer lakše je lingvistički kodirati što se s nečim dešava, gdje se što nalazi, što se nečemu dešava ili s kime ili čime se što nalazi.

Ova knjiga predstavlja značajan doprinos proučavanju posesivnosti i podjednako će koristiti čitateljima zainteresiranima za teorijske aspekte posesivnosti, kao i onima koji su zainteresirani za kontrastivnu analizu izricanja posesivnosti u različitim jezicima. No iako će nakon čitanja čitatelj više saznati o posesivnosti, sama posesivnost ostat će i nadalje teško uhvatljiv i shvatljiv pojam.